

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת פנחס ע"ג:

הערות בדיני ירושה

משפטי התורה גבוהים משכל אנושי, ודוגמא לדבר דין ירושת הבת

[א] "לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום..."¹. אף שגם בני נח נצטוו על משפטים, אולם שונים משפטיהם בתכלית ממשפטי התורה, שמשפטיהם הם על פי הכרעת שכל האנושי משא"כ במשפטי התורה שנקבעו על פי רצון ה' אשר לא מחשבותינו מחשבותיו ולא דרכינו דרכיו. אחת הדוגמאות לכך הינה פרשת נחלות, שבשכל אנושי לא מובן מדוע לא תירש הבת עם הבן, אולם כן הוא משפט התורה, משום שכך גזרה חכמתו יתברך. [ב] והנה כבר בזמן חז"ל ניסו הצדוקים לערער בנושא ירושת הבת, לא על עיקר זה שאין הבת יורשת, אלא על כך שהנכדה בת הבן יורשת ולא הבת, וקבעו יו"ט (בכ"ד בטבת) כשניצחום, כמבואר כ"ז בגמ' במסכת בבא בתרא.²

האם מותר לבת לקחת כסף על חתימה

[ג] ובזמננו שחוק האומות קובע שהבת יורשת כבן, ובעוה"ר נקבע חוק זה אף בארצנו הקדושה, בודאי שחייבת הבת ע"פ דין תורה לחתום לבן שהיא מותרת על זכותה החוקית כלפיו, ואם אינה עושה כן הרי היא גוזלת מהבן את השייך לו כמשפט תורתנו הקדושה.³ [ד] אולם נחלקו האחרונים⁴ האם מותר לבת לדרוש תשלום על חתימה זו.⁵ ולענ"ד צע"ג להבין את דעת המתירים, דהלא לכאור' חייבת הבת לחתום מדין השבת אבידה, והלא אסור ליטול שכר על השבת אבידה חוץ מדמי בטלה, וא"כ אם הפסידה זמן עבודה כשהיתה צריכה ללכת לחתום יכולה לבקש שישלם לה את הפסידה (כפועל בטל), אבל איך יתכן לדרוש אחוזים בירושה מעבר לזה, וצ"ב.

בדין ירושה במלכות ובשררה

[ג] והנה מלבד דין ירושה בממון מצינו דין נוסף בירושה והוא ירושת המלכות (וכן כל שררה ותפקיד מכובד שהחזיק בו האדם בחייו), וכמש"כ הרמב"ם⁶: "מאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו לעולם, שהמלכות ירושה להם, שנאמר למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל... ולא המלכות בלבד אלא כל שררות וכל המנויין בישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם, והוא שיהא הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה...", וכן פסק הרמ"א להלכה.⁷

איך ישנה ירושה בשררה הלא הוא דבר שאין בו ממש

[ד] ואולם צ"ע, דהלא לגבי ירושה קיי"ל שאין אדם מוריש דבר שאין בו ממש, [כגון טובת הנאה], וע"כ למשל מי שמת והניח פירות תרומה יכול כל כהן לקחתם, ולא זכו הבנים בטובת ההנאה להחליט לאיזה כהן לתת אותם, משום דהוי דבר שאין בו ממש, וכמו שכתב הרמ"א⁸, והלא השררה גם היא דבר שאין בו ממש, ואיך שייך בה ירושה.

¹ תהילים

² קטו: קטז.

³ ופשוט וברור שלא נאמר הכלל ש"דינא דמלכותא דינא" להפקיע חלילה את משפטי התורה.

⁴ המהרי"ט עם המהר"י באסן [וכן נחלקו בדבר עוד מגדולי האחרונים].

⁵ עיין שו"ת מנחת יצחק חלק ב' סימן צ"ה שהרחיב בבירור שיטות האחרונים בנידון.

⁶ מלכים א' ז'.

⁷ יו"ד רמ"ה כ"ב.

⁸ חו"מ רע"ו ו' בשם הגהות מרדכי.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

הן אולם נראה שלא קשה כלל, דדין ירושה בשררה אינו נלמד מדין נחלות הכתוב בפרשתנו, אלא ממה שנאמר בפרשת שופטים בפרשת המלך "למען יאריך... הוא ובניו", ועל כן אף שבעלמא אין אדם מוריש דבר שאין בו ממש, מדין המלכות והשררה שזוכה בה לו ולזרעו. ולכן חלוקה באמת דין הירושה בממון מדין הירושה בשררה, שבממון מתחלקת הירושה בין כל בניו, משא"כ בירושת שררה זוכה הבן הגדול בכל תפקידי האב (אם הוא ראוי לכך) ואין לאחיו עמו כלום.

מלך שחלה האם מתמנה בנו בחייו

ו] ומטעם זה ראיתי שכתבו⁹ בשם הגרי"ז שחלוקה ירושה זו משאר ירושות אף בכך, שבממון כל זמן שלא מת האב אף אם הוא חולה מאוד לא זכו בניו בממונו. משא"כ במלכות אם אין האב ראוי לתפקידו, זוכים בניו במלכותו או שררתו אף בחייו¹⁰, משום שמיד כשנתמנה זכה בשררה לו ולזרעו, וכלשון הרמב"ם "מאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו לעולם".

כשאין הבנים ראויים לשררה האם ימונו נכדיו בני בתו

ז] בספר קובץ הערות¹¹ חקר הגר"א ווסרמן זצ"ל איך הדין כשאף אחד מהבנים לא ראוי לשררת האב, האם יקבלו בני בתו או אחיו את תפקידו, או שבמקום שיש בנים אינם יורשים כלל. וכתב שהדבר תלוי במה שנחלקו הראשונים בדין ירושת ממון איך הדין כשאסר נכסיו על בניו וכדומה, האם יירשו שאר היורשים, או שבמקום בניו אינם יורשים כלל ונכסיו הוו הפקר. ולכאור' להנ"ל אין הדברים מוכרחים כ"כ, שעד כמה שירושת שררה איננה כדין ירושה של כל התורה, אלא שזוכה בשררה לו ולבא מכוחו ראשון, י"ל שאף לסוברים שבעלמא במקום בנים אין יורשים אחרים זוכים כאן יבואו במקומו נכדיו או אחיו¹², ועיין.

בדין ירושה בכתר תורה

ח] ברמ"א¹³ כתב שאף ברבנות (או ראשות ישיבה וכדו') נאמרה הלכה זו שצריך למנות את בניו (אם ראויין לכך), ולכאור' כן נראה מל' הרמב"ם הנ"ל: "וכל המנויין בישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם". אולם במגן אברהם¹⁴ הביא שהמהרשד"ם והרמ"ע פקפקו בזה, דהלא כתר תורה מונח הוא לכל ישראל כמו שאמרו בגמ' יומא¹⁵, וכמש"כ הרמב"ם¹⁶: "בשלשה כתרים נכתרו ישראל... כתר כהונה זכה בו אהרן... כתר מלכות זכה בו דוד... כתר תורה הרי הוא מונח ועומד לכל...". וכן צדד להלכה בשו"ת חת"ס¹⁷.

ולכאור' יש להוכיח ממה שמצינו בחז"ל שלא היו ממנים לראשות ישיבה את בן ראש הישיבה הקודם, אלא בכל פעם היו נמנים על הראוי לכך, כמבואר בכמה מקומות, וכעין זה כתב להוכיח בקובץ הערות¹⁸.

ואולם יתכן שיש לדחות, דהנה זה פשוט שבכל שררה אם יתנו מראש שהשררה היא לא לזרעו לא יזכו בה בניו, וככל תנאי שבין אדם לחבירו. וא"כ יתכן שלאחר שכן היה המנהג הרי זה כהתנו להדיא כך, ואין ראייה משם למקום שאין המנהג כך.

⁹ רנת יצחק הובא בספר המפתח על הרמב"ם שם.

¹⁰ כיתום שנתמנה בח"י אביו.

¹¹ סימן מ'.

¹² וכך נראה קצת מל' הרמב"ם שם שכתב שכל הקודם בירושה קודם נחלה, שבכל אופן מקבלים באי כוחו לפי

הסדר, יעו"ש"ה.

¹³ יו"ד שם.

¹⁴ סוף סימן נ"ג.

¹⁵ דף ע"א.

¹⁶ תלמוד תורה ג' א'.

¹⁷ או"ח סימן י"ג.

¹⁸ שם.